

Groene activiteiten: Een impuls voor parochies en samenleving

Rapport nr. 658, december 2019

Dr. Elisabeth Hense
Dr. Ton Bernts
Dr. Joris Kregting

Inhoudsopgave

1.	Inleiding	5
2.	Achtergrond	7
3.	Resultaten van het onderzoek	11
	Betrokkenheid van parochies bij groene activiteiten	11
	Totaalscore groene activiteiten	16
	Invloed beleidsplan op groene activiteiten	17
4.	Conclusies	19
5.	Aanbevelingen	21
	Literatuur	23

1. Inleiding

Klimaatverandering is één van de grootste uitdagingen van onze tijd. Om ervoor te zorgen dat onze aarde leefbaar blijft, zien we overal om ons heen initiatieven ontstaan die zich inzetten voor behoud of herstel van het milieu. Ook kerken en parochies nemen deel aan deze maatschappelijke trend van herbezinning op groene waarden. Op veel plekken zijn inmiddels groene activiteiten opgestart, en momenten van reflectie en gebed geven uitdrukking aan de zorg voor de aarde, zorg voor de naaste en eerlijk delen.

Dit rapport schets allereerst de kerkelijke en maatschappelijke achtergrond en de denk-kaders waarin zich de vergroening van Nederlandse parochies op dit moment afspeelt. We beginnen met een korte verwijzing naar de encycliek *Laudato Si'* van paus Franciscus, omdat deze encycliek door veel parochies als belangrijkste inspiratiebron wordt beschouwd om te willen vergroenen.

Om het kader te verruimen, geven we een korte weergave van enkele inzichten van de gerenommeerde futuroloog Harald Welzer. Volgens hem dienen ecologische en sociale vernieuwingsprocessen zich op diverse wijzen bottom-up te ontwikkelen. In aanvulling daarop geven we een korte samenvatting van de resonantietheorie van de socioloog Hartmut Rosa. Deze opmerkelijke en invloedrijke theorie over de vraag wat het menselijke leven rijker, dieper en gelukkiger kan maken, sluit bijzonder goed aan op de denkbeelden van maatschappelijk geëngageerde spiritualiteit en theologie. We hopen met behulp van deze theorie inzichtelijker te kunnen maken waarom groene parochies in deze tijd bij kunnen dragen aan de realisatie van het goede leven voor iedereen.

Dit brengt ons bij de vraag hoe het staat met de groene activiteiten in parochies. Om deze te achterhalen zijn alle parochies in november 2019 benaderd met het verzoek een vragenlijst in te vullen. 115 van de 578 benaderde rooms-katholieke parochies (een respons van 19%) en 7 van de 29 oudkatholieke parochies (een respons van 24%) hebben dit gedaan¹. Bij de beschrijving van de resultaten wordt wegens de kleine aantallen geen onderscheid gemaakt tussen rooms-katholieke en oudkatholieke parochies. De resultaten worden tezamen gepresenteerd in paragraaf 3.

¹ Voor het onderzoek zijn alle rooms-katholieke parochies benaderd waarvan een emailadres beschikbaar is (d.w.z. 578 van de in totaal 596 rooms-katholieke parochies die er op dit moment in Nederland zijn). De respons vormt een representatieve afspiegeling van alle rooms-katholieke parochies voor wat betreft de verdeling naar parochiegrootte, bisdom en stedelijkheid.

In paragraaf 4 trekken we conclusies uit ons onderzoek en duiden de empirische bevindingen in het licht van de theorieën van Welzer en Rosa. Aansluitend geven we in paragraaf 5 enkele aanbevelingen voor verdere vergroening van parochies.

2. Achtergrond

Laudato Si' is een belangrijke inspiratiebron voor parochies om te vergroenen

In zijn encycliek *Laudato Si'* beschrijft paus Franciscus in ondubbelzinnige bewoordingen de toestand van onze planeet: de klimaatveranderingen, de vervuiling van ons milieu, het verlies van de biodiversiteit, onze problemen met water- en energiebeheer, het verspillende verbruik van onze hulpbronnen. Bovendien stelt hij op scherpe toon de armoedeproblematiek aan de kaak, die in zijn ogen met de slechte toestand van onze planeet nauw verstrengeld is. Hij richt zijn kritiek op een economie die meedogenloos de aarde verwoest en mensen als afval uit sorteert en weggooit. Ook legt hij zijn vinger op de ellende die voortkomt uit de overconsumptie van welvarende landen. Volgens Franciscus zijn we toe aan een echte systeemverandering en die moet er – wat hem betreft – nu gauw komen: We moeten onze planeet nu eindelijk leren zien als “ons gezamenlijk huis”, onze “zuster, moeder aarde”, die “wij met elkaar moeten delen”. Onze aarde moet een thuis voor de hele “mensheidsfamilie” worden, een “huis met vele woningen”, waar plek is voor iedereen.

Om zijn idee van zo'n huis voor de hele mensheidsfamilie te verduidelijken biedt Franciscus een groene lezing van de Bijbel aan, een re-lectuur van de scheppingsverhalen, de psalmen en de uitspraken van Jezus. Hij trekt een streep door het paradigma van de onderwerping en beheersing van de aarde en licht toe dat de Bijbel de mens vooral ertoe uitnodigt de schepping te behoeden en te bewaren. Dat geldt zowel voor het land en de bodem als ook voor planten, dieren en natuurlijk in het bijzonder voor mensen. De Bijbel – zo laat Franciscus zien – inspireert tot een holistische kijk op de samenleving, waarin groene en sociale waarden in balans kunnen worden gebracht met economische waarden. De nieuwe balans tussen deze waarden dient zich te oriënteren op het algemene welzijn en rekening te houden met de behoeften van komende generaties. Om daadwerkelijk aan het bouwen van zo'n toekomstbestendig en gezamenlijk huis toe te komen, moet er volgens Franciscus een eerlijke dialoog met alle belanghebbenden plaats vinden, juist ook met de armen en benadeelden die in veel landen de grote verliezers zijn van de klimaatveranderingen. Het goede leven voor allen moet het centrale devies zijn in deze dialoog, die vervolgens met de steun van wetenschap en politiek een nieuwe praktijk teweeg moet brengen. De weg hiernaartoe – en daarmee sluit Franciscus – is een echte ecologische en sociale bekering: de beoefening van een ten diepste empathische levensstijl die uitmondt in een zorgzame en liefdevolle omgang met de hele schepping.

Gebruiksaanwijzing voor een ecologisch en sociaal vernieuwingsproces

Dit bouwen aan het gezamenlijk huis voor de hele mensheidsfamilie is allesbehalve eenvoudig. Gevoelens van vluchtigheid, onzekerheid, complexiteit en ambiguïteit zijn alomtegenwoordig. Het laatmoderne leven – zo wordt er gezegd – speelt zich af in de VUCA-wereld (VUCA = *volatility, uncertainty, complexity, ambiguity*). De globale klimaatveranderingen, de turbulenties op de financiële markten, onzekere arbeidsmarkten en de hoge stress op de werkvloeren leiden tot zorgen en verwarring. Velen hebben het idee in een tijdperk te leven van kantelingen. We willen onze samenleving anders inrichten, de oude manier van doen roept met de dag meer vervreemding en meer weerzin op, maar hoe het beter kan is nog niet zo eenvoudig te zeggen. De futuroloog Harald Welzer stelt dat we ons niet met grote theorieën voor een betere wereld bezig moeten houden en niet moeten wachten op een masterplan, maar dat we op zo veel mogelijk plekken (kleine) concrete veranderingen moeten uitproberen en daardoor voor ons zelf en onze omgeving ervaarbaar moeten maken dat het ook anders kan. De realisatie van (kleine) sociale en ecologische utopieën leidt ook – aldus Welzer – tot *sexyness*, een beter narratief, een cool optreden. De vriendelijkheid en solidariteit in dit soort projecten maakt de nieuwe utopisten tot “*beautiful people*” die anderen kunnen inspireren en de nieuwe koers kunnen versterken. Met louter moralisme, CO₂-diagrammen en politieke kreten worden de doelen niet bereikt. De huidige sociale en ecologische beweging vindt haar kracht – zo Welzer – met name in de gedeelde vreugde over de gerealiseerde utopieën die al een voorafschaduw zijn van de andere werkelijkheid die we willen bereiken.

Resonanties als zin en geluk schenkende relaties

De socioloog Harmut Rosa heeft met een bijna encyclopedische ijver de ervaringen van vervreemding in onze laatmoderne samenleving op een rijtje gezet, deze filosofisch en sociologisch geanalyseerd en van daaruit perspectieven van het goede, niet vervreemde leven in richting van een post-groei-economie in kaart gebracht. Resonantie is de categorie die Rosa gekozen heeft als geneesmiddel voor de VUCA-wereld. Met resonantie bedoelt Rosa het vermogen in relatie te treden, te luisteren, weerklank te geven, te begrijpen en te antwoorden. Zijn fenomenologie van de resonanties begint met horizontale resonanties – dat zijn resonanties in familie, vriendschap en samenleving –, richt zich dan op diagonale resonanties – resonanties met materiele zaken, educatie en werk, sport, consumptie et cetera – en eindigt met verticale resonanties – de resonanties met het Goddelijke, de natuur en de kunst. Rosa stelt dat je over resonantie-relaties niet kan beschikken, ze niet kan maken, en ze niet kan controleren of afdwingen. In theologische taal raken we hier aan het niet te manipulerende Goddelijke.

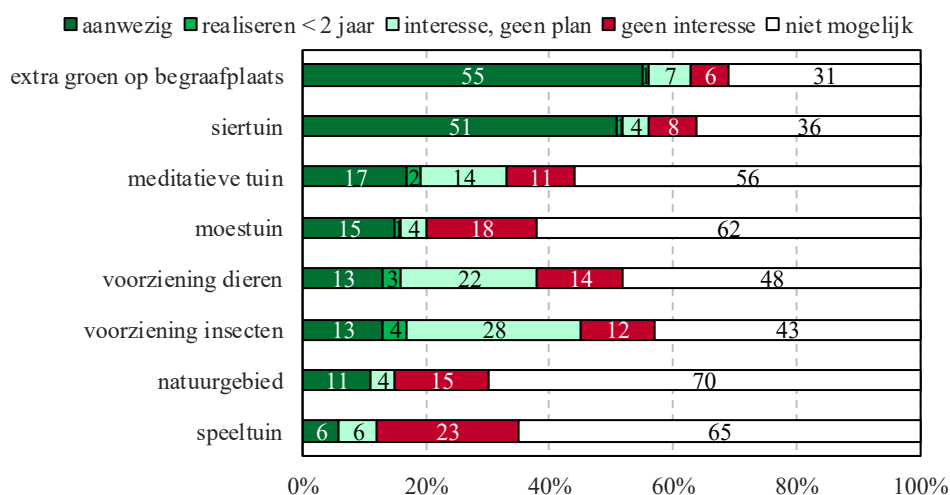
Resonanties zijn klinkende en vibrerende relaties met mensen, dingen, het Goddelijke en de natuur. Resonantie-relaties kunnen we niet met de hele wereld tegelijk aangaan, maar altijd enkel met een deel ervan, met bepaalde planten, dieren, mensen, plaatsen, Goden of planeten. Juist onze resonantie-relaties bepalen de kwaliteit van ons leven, niet de relaties waarmee we de wereld beheersen, gebruiken en ons toe-eigenen. Door deze laatste houding wordt de wereld tot zwijgen gebracht: mensen, dingen en Goden spreken ons niet meer aan en wij antwoorden niet. Het goede, niet vervreemde leven kan pas opbloeien als er ruimte ontstaat voor resonanties.

3. Resultaten van het onderzoek

Betrokkenheid van parochies bij groene activiteiten

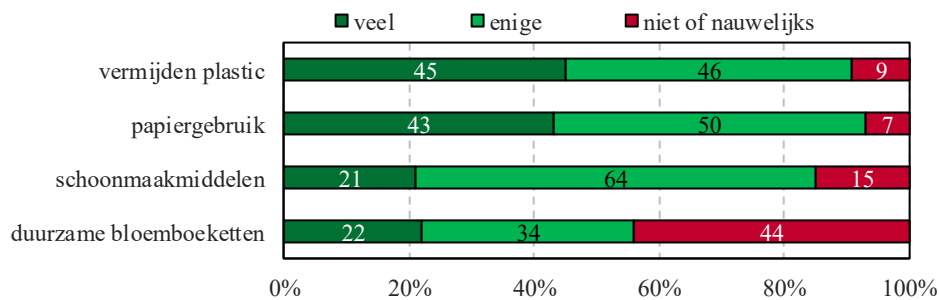
*Figuur 1 Gebruik eigen grond (in %; n=122)**

* 13% gebruikt de grond nog op een andere 'groene' manier (of is dit van plan).

Ongeveer de helft van de parochies heeft extra groenvoorzieningen op de begraafplaats of een siertuin. Ander gebruik van de eigen grond op een groene manier komt niet op grote schaal voor, overigens vooral omdat men hiertoe geen mogelijkheden heeft.

*Figuur 2 Aandacht voor duurzaam materiaalgebruik en afvalvermindering (in %; n=122)**

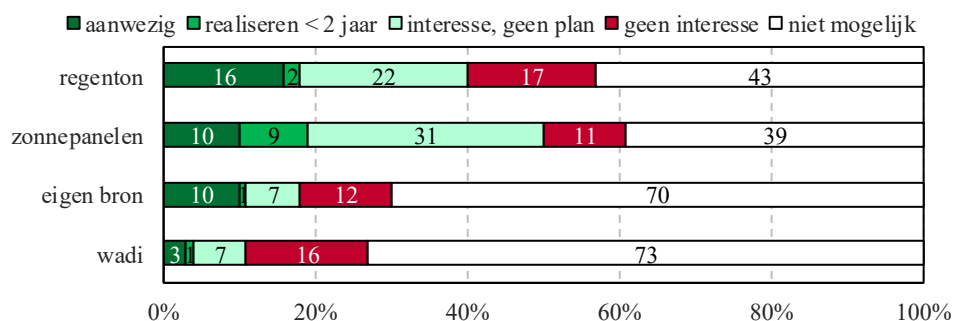

* 39% besteedt nog op een andere manier aandacht (of is dit van plan) aan duurzaam materiaalgebruik, het gaat dan vooral om afvalscheiding (waaronder oud-papier).

Bijna alle parochies besteden veel of enige aandacht aan het vermijden van plastic (91%), duurzaam papiergebruik (93%) en (biologische) schoonmaakmiddelen (85%). Duurzame bloempakketten zijn minder gebruikelijk (56%).

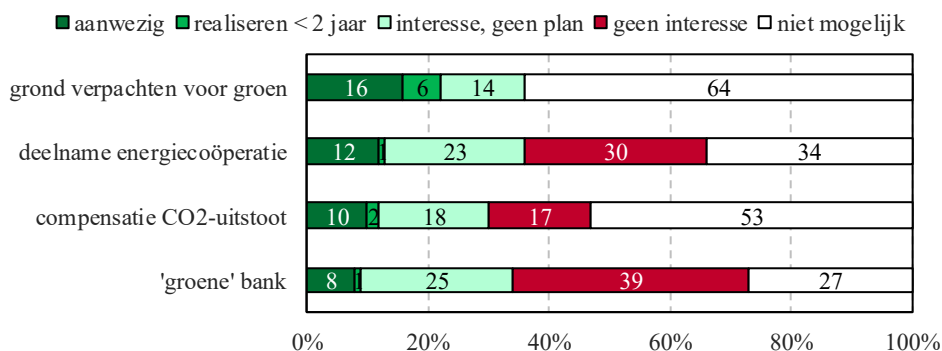
Figuur 3 Voorzieningen voor duurzaam waterbeheer en energiegebruik (in %; n=122)*

* 21% heeft nog andere voorzieningen (of is dit van plan), het gaat dan vooral om (LED-)verlichting.

Voorzieningen voor duurzaam waterbeheer en energieverbruik zijn slechts op bescheiden schaal aanwezig; voor een regenton en zonnepanelen hebben wel redelijk wat parochies (20-30%) interesse.

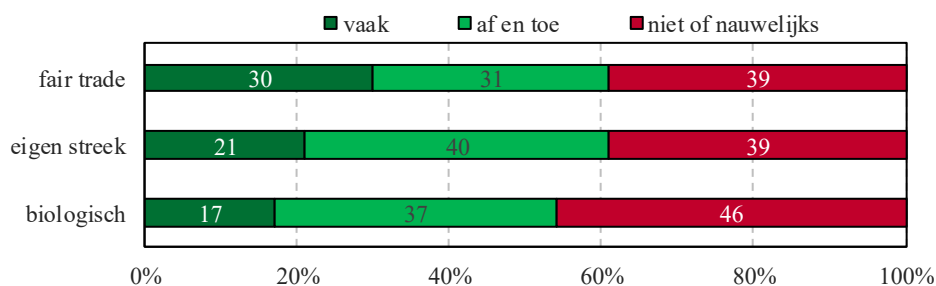
Figuur 4 Financieel beleid (in %; n=122)*

* 3% heeft nog ander 'groen' financieel beleid.

Ook wat betreft financiën zijn er geen groene initiatieven die op grote schaal plaatsvinden. Opvallend weinig parochies hebben een 'groene' bank (8%); een kwart van de parochies heeft hiervoor wel interesse maar ongeveer 40% van de parochies ook niet.

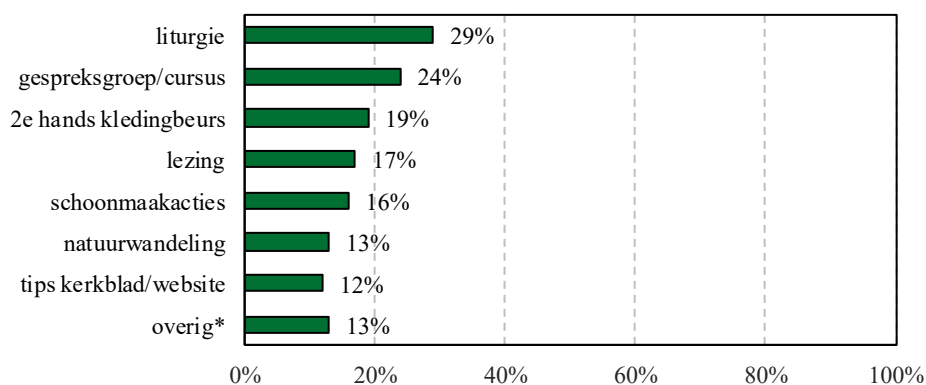
Figuur 5 Groene voedingsmiddelen (in %; n=122)*

* 8% gebruikt nog andere groene voedingsmiddelen.

Ongeveer 60% van de parochies gebruikt vaak of af en toe duurzame *fair trade* producten en producten uit de eigen streek, ongeveer de helft gebruikt vaak of af en toe biologische producten.

Figuur 6 Manieren waarop parochie aandacht vraagt voor duurzame levensstijl (in %; n=119)

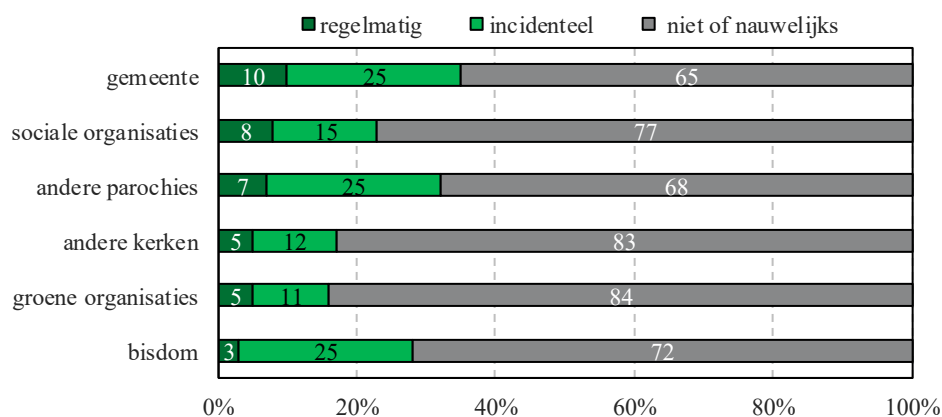

* Bijvoorbeeld een *fair trade* markt of een boekenmarkt.

Ongeveer 30% van de parochies vraagt in de liturgie aandacht voor een duurzame levensstijl, ongeveer een kwart doet dit in gespreksgroepen of cursussen. Andere manieren om aandacht te vragen voor een duurzame levensstijl vinden in ongeveer 10-20% van de parochies plaats.

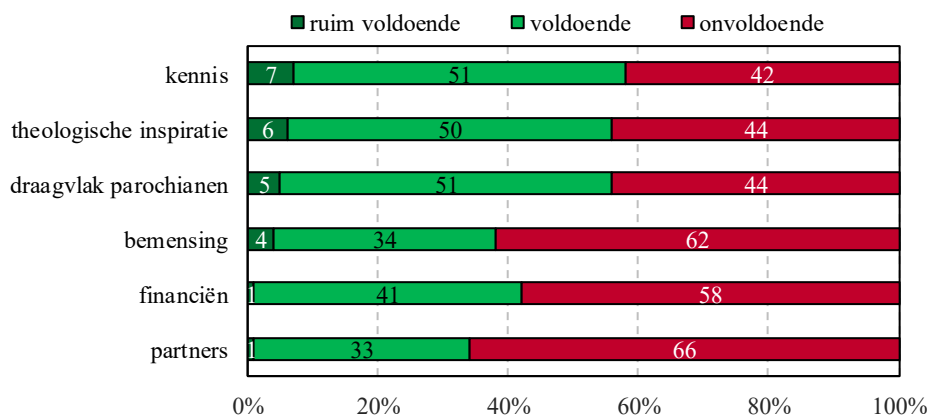
*Figuur 7 Contact met andere organisaties over groene activiteiten (in %; n=119)**

* 8% heeft nog contact met andere organisaties.

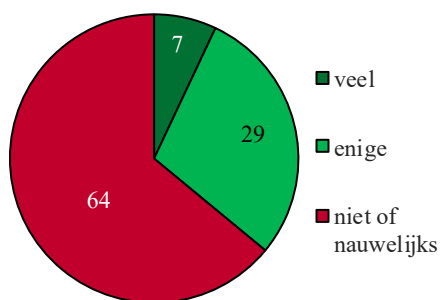
Contact met andere organisaties over groene activiteiten vindt slechts op bescheiden schaal plaats, zeker als het gaat over regelmatig contact.

Figuur 8 Beschikbaarheid mensen en middelen voor de groene activiteiten (in %; n=119)

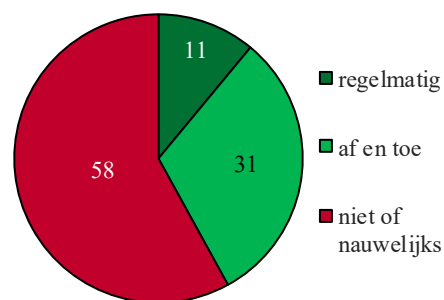

Kennis, theologische inspiratie en draagvlak (en motivatie) bij parochianen is steeds bij bijna 60% van de parochies (ruim) voldoende aanwezig. Bemensing en financiën is bij ongeveer 40% van de parochies (ruim) voldoende aanwezig; partners (bijv. organisaties, burgers) bij een derde.

Figuur 9 Aandacht 'groen' in beleidsplan

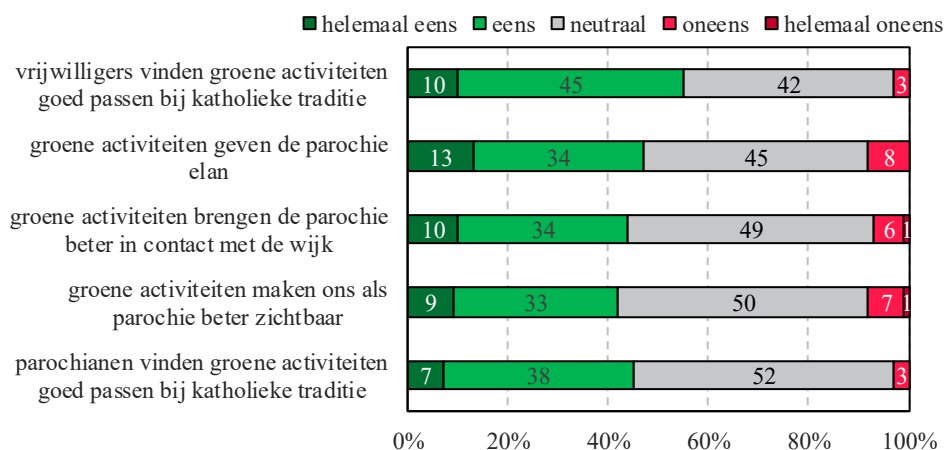

Figuur 10 Bespreking 'groen' in bestuur

Ruim een derde van de parochies besteedt in het beleidsplan veel of enige aandacht aan groene activiteiten en ongeveer 40% van de parochies bespreekt dit soort activiteiten regelmatig of af en toe in het bestuur.

Figuur 11 Stellingen (in %; n=119)

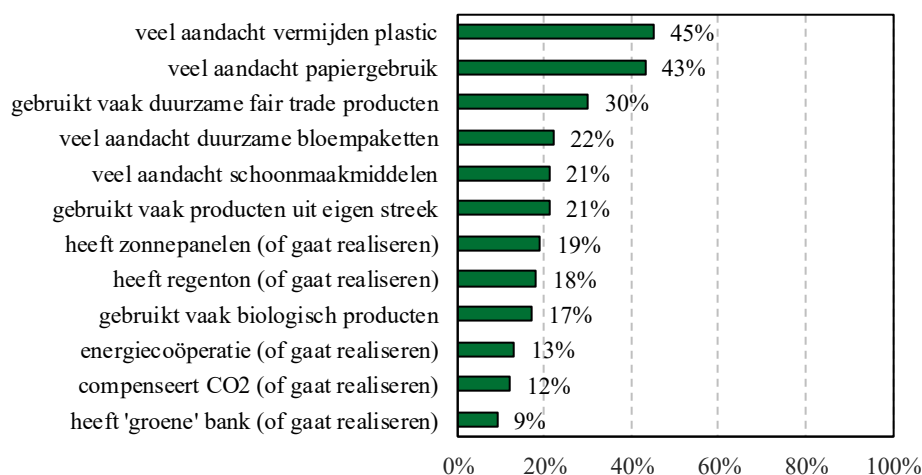
Voor alle stellingen geldt dat ongeveer de helft het er (helemaal) mee eens is en slechts een enkele parochie het er (helemaal) mee oneens is.

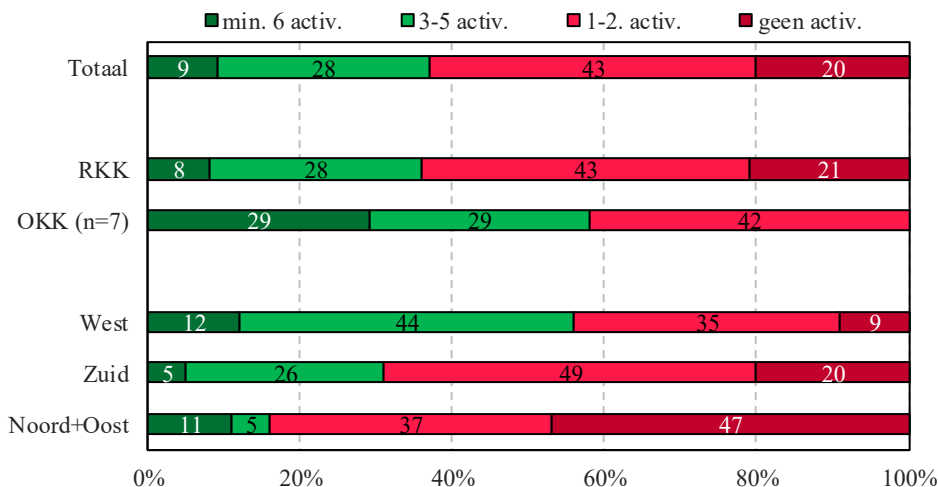
Totaalscore groene activiteiten

Hieronder presenteren we twaalf groene activiteiten die alle parochies in principe zouden kunnen doen. Initiatieven rond het gebruik van eigen grond laten we hierbij in zijn geheel buiten beschouwing omdat deze voor veel parochies überhaupt niet mogelijk zijn.

Figuur 12 Groene activiteiten (in %; n=119)

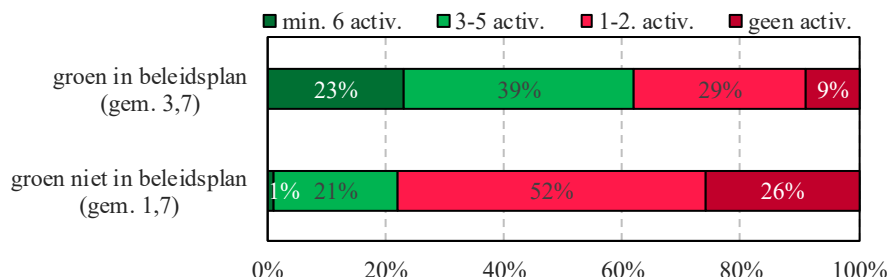
Figuur 13 Groene activiteiten, totaalscore twaalf activiteiten (in %; n=119)

Een kleine groep parochies (9%) doet tenminste de helft van de twaalf activiteiten, nog eens ruim een kwart doet drie tot vijf activiteiten. De overige parochies (63%) zijn niet of nauwelijks actief. De oudkatholieke parochies lijken iets actiever dan de rooms-katholieke parochies maar omdat het slechts een klein aantal oudkatholieke parochies betreft waarover deze gegevens bekend zijn, dienen deze verschillen met de nodige voorzichtigheid te worden gezien.

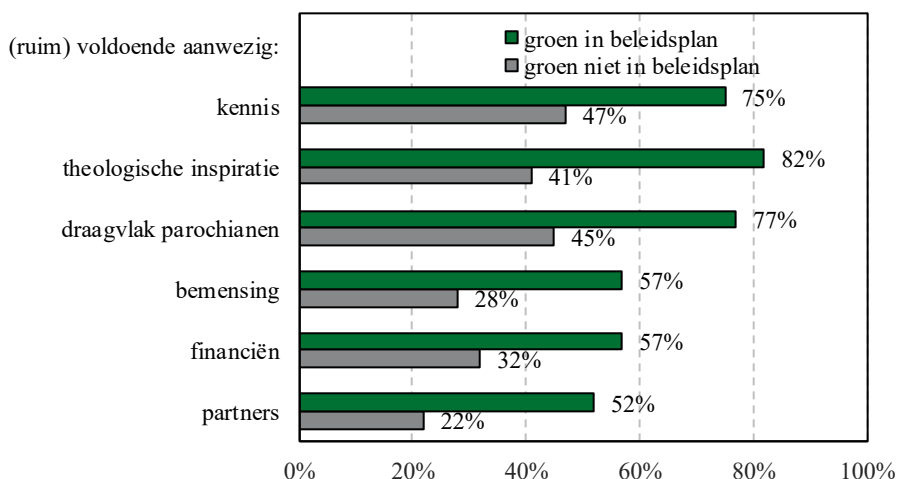
Invloed beleidsplan op groene activiteiten

Figuur 14 Groene activiteiten (totaalscore twaalf activiteiten) naar beleidsplan: veel of weinig aandacht versus niet of nauwelijks aandacht groene activiteiten (in %; n=119)

Van de parochies die groene activiteiten expliciet in hun beleidsplan hebben staan, organiseert ruim 60% minstens drie van de twaalf geselecteerde groene activiteiten. Van de parochies die groene activiteiten niet in hun beleidsplan hebben staan, is dit ruim 20%.

Figuur 15 Beschikbaarheid mensen en middelen naar beleidsplan: veel of weinig aandacht versus niet of nauwelijks aandacht groene activiteiten (in %; n=119)

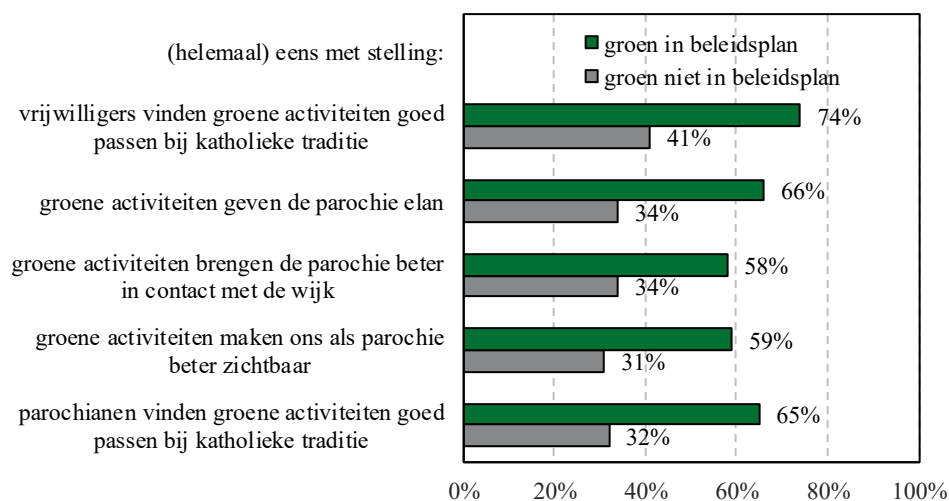

Van de parochies die groene activiteiten expliciet in hun beleidsplan hebben staan, heeft driekwart (ruim) voldoende kennis. Van de parochies die groene activiteiten niet in hun beleidsplan hebben staan, is dit ongeveer 45%. Ten aanzien van theologische inspiratie en draagvlak zien we dezelfde verschillen.

Van de parochies die groene activiteiten expliciet in hun beleidsplan hebben staan, heeft bijna 60% voldoende mensen. Van de parochies die groene activiteiten niet in hun beleidsplan hebben staan, is dit ongeveer 30%. Ten aanzien van financiën zien we dezelfde verschillen.

Figuur 16 Stellingen naar beleidsplan: veel of weinig aandacht versus niet of nauwelijks aandacht groene activiteiten (in %, n=119)

Van de parochies die groene activiteiten expliciet in hun beleidsplan hebben staan, is steeds ongeveer 60-70% het (helemaal) eens met de stellingen. Van de parochies die groene activiteiten niet in hun beleidsplan hebben staan, is dit steeds ongeveer 30-40%.

4. Conclusies

Groene parochies in lijn met Laudato Si'

Laudato Si' is in een deel van de Nederlandse katholieke parochies zeker gelezen en besproken. In ons onderzoek komen we keer op keer een verwijzing naar deze encycliek tegen als een belangrijke inspiratiebron voor parochies om te vergroenen en te verduurzamen. Maar er zou veel meer kunnen gebeuren. In de liturgie wordt er slechts door ongeveer een derde van de parochies aandacht besteed aan groen. Nog niet eens de helft van de parochianen vindt – volgens opgave van pastor of parochiebestuur – de groene activiteiten goed passen bij de katholieke traditie. Een kleine meerderheid van de vrijwilligers is deze mening wel toegedaan.

Ook de koppeling tussen groene en sociale waarden die een aantal parochies blijkt te hanteren, is in lijn met de encycliek. Sommige parochies leggen het accent meer op groene of juist meer op sociale waarden, al naar gelang de lokale situatie.

Duidelijk is ook dat een aantal parochies zich (wil) verbinden met partners buiten de eigen kring. Dit kunnen organisaties en burgers zijn met andere levensbeschouwingen, maar ook maatschappelijke organisaties of bedrijven. Allen zijn nodig en welkom, aldus paus Franciscus, om het gezamenlijke huis in het concrete alledaagse leven voor elkaar te krijgen. Op dit moment heeft een derde van de parochies voldoende partners (bijvoorbeeld organisaties of burgers) en een iets grotere groep vindt dat groene activiteiten het contact met de wijk verbeteren. Wat betreft de verbinding met andere (levensbeschouwelijke) organisaties lijkt er nog een en ander te winnen.

Groene parochies als gerealiseerde ecologische en sociale utopieën

Parochies wachten niet op een masterplan, maar gaan zelf aan de slag. Overal in het land zijn projecten opgestart. Deze parochies hebben het idee dat ze de verbetering van de wereld niet meer voor zich uit kunnen schuiven of aan anderen over laten, maar dat ze nu zelf iets moeten doen. Ze komen in beweging, ontwikkelen groene en sociale activiteiten die passen bij de menskracht en de middelen die ze ter beschikking hebben en de context waarin ze kunnen handelen. In de laatste jaren is er wat dit betreft heel wat in gang gezet in de parochies, maar er is natuurlijk ook tegenwind. Niet iedereen is meteen enthousiast of betrokken, zoals we uit sommige reacties op onze enquête konden opmaken (“We hebben wel iets beters te doen.”).

Een derde van de parochies heeft groene (en sociale) doelstellingen in meer of mindere mate expliciet in hun beleidsplan gezet. Deze parochies rapporteren ook een groot draagvlak hiervoor bij de parochianen, evenals meer groene activiteiten dan andere parochies. Deze parochies hebben een duidelijke beleidslijn gekozen en zijn in deze zin daadwerkelijk aan het werk gegaan met de bouwstenen die Welzer zo noodzakelijk

acht voor maatschappelijke vernieuwing. Daarbij kan het gaan om tuinen en groene begraafplaatsen, het vermijden van plastic of een beter energie- en waterbeheer. Dit is wellicht geen revolutie, geen grote transformatie in de bewoordingen van Welzer, maar kan gezien worden als gebruik maken van bouwstenen zoals het zoeken naar zinvolheid, de zorg voor de aarde en de zorg om het algemene welzijn. Maar dit soort bouwstenen, die het dragende fundament van onze samenleving zouden moeten zijn, dreigen volgens Welzer onbenut te blijven of sterker nog als hoekstenen verworpen te worden. De groene parochies in Nederland grijpen op deze bouwstenen terug en vormen aldus kleine ‘tegenontwerpen’ als alternatief voor de onoverzichtelijke VUCA-wereld.

Groene parochies als resonantie-ruimtes

De groene parochies in Nederland zijn een voorbeeld van hoe mensen en gemeenschappen in deze tijd ruimte proberen te geven aan diverse resonanties. We kunnen nu stellen dat parochies een combinatie van resonantie-relaties mogelijk maken: vriendschappelijke en collegiale omgang met medeparochianen en andere partners wordt verbonden met een bewogenheid voor materiaal en dingen, solidariteit met de natuur en contact met het Goddelijke. Interessant hierbij is de vraag in welke mate deze verschillende vormen van resonantie elkaar versterken of oproepen, of wellicht elkaar eerder doorkruisen.

5. Aanbevelingen

Opbouwen van netwerken en communities

Een aantal parochies met groene activiteiten heeft zich inmiddels aangesloten bij de groene-kerken-beweging (<https://www.groenekerken.nl>). Sommige parochies geven het belang van dit netwerk uitdrukkelijk aan. Door dit netwerk kunnen parochies meer impact organiseren en als plekken van geloofsvernieuwing zichtbaarder worden. Ook werkt een netwerk stimulerend voor nieuwe initiatieven. GroeneKerken is een lerend netwerk dat goede praktijken verzamelt en doorvertelt. Niet alle parochies hoeven hierbij eenzelfde patroon van vergroening te volgen. Afhankelijk van de concrete omstandigheden doen een aantal parochies iets met hun grond, met hun financiële beheer of de alledaagse kleine dingen zoals: verspilling tegengaan, biologische en regionale producten gebruiken et cetera.

Naast het groene-kerkennetwerk dient er een netwerk te komen van parochies met andere partijen die duurzaamheid nastreven, zoals tuinders, boeren en initiatiefrijke burgers. Met name kan hierbij worden gedacht aan de zogeheten CSA-bedrijven (*community supported agriculture*), zorgboerderijen en bijvoorbeeld voedselcoöperaties. Ook bij deze initiatieven staan een zinvolle oogst en een zinvol bestaan centraal.

Begeleiding van parochies

Organisaties zoals Stichting de KIM (katholieke organisatie voor maatschappelijke activering, werkzaam in de provincies Flevoland, Utrecht en Gelderland) en Solidair Groningen & Drenthe (voorheen Katholiek Steunpunt Drenthe en Stichting Katholiek Centrum voor Welzijnsbehartiging) willen parochies actief begeleiden bij het bouwen aan een solidaire, rechtvaardige en groene samenleving. Aan deze ondersteuning blijkt een grote behoefte. Bij bijna de helft van de parochies ontbreken kennis, theologische inspiratie of voldoende draagvlak bij parochianen, en bij rond 60% ontbreekt het aan voldoende bemensing, financiën of partners. Met andere woorden: een substantieel aantal parochies sympathiseert met groene of sociale doelen, maar kan er onvoldoende handen en voeten aan geven.

Vervolgonderzoek

Dit onderzoek is een inventariserend onderzoek naar wat er op dit moment aan groene en duurzame activiteiten in parochies te vinden is. Deze inventarisatie geeft, tegen de achtergrond ook van de inzichten van Welzer en Rosa, aanleiding tot een aantal nieuwe vragen:

- hoe kan de vergroening van parochies beter gefaciliteerd worden?
- hoe verhouden de verschillende resonantie-relaties in de parochies zich tot elkaar; hoe versterken groene, sociale en spirituele inspiratie elkaar?
- op welke manier kunnen de praktijken en ervaringen van groene parochies een bijdrage leveren aan de vergroening binnen andere organisaties, en andersom?

Vanuit de Radboud Universiteit, meer specifiek het Center for Catholic Studies en het Kaski, zullen wij deze vragen nader gaan onderzoeken.

Literatuur

Hense, Elisabeth, “Simplicity in Dutch Initiatives on Food, Care and Money”. In: Sharda Nandram, *Managing VUCA by an Integrative Self-Managed way: Enhancing Integrating Simplification Theory*, Houten: Springer, 2017, 249-261.

Hense, Elisabeth, Leonardo van den Berg en Maria van Boxtel, *Volle oogst: Nieuwe waarden en voedselnetwerken*, Utrecht: van Arkel 2017.

Hense, Elisabeth, *Vernieuwingsinitiatieven ronde ten, zorg en geld in Nederland: Een kwestie van spiritualiteit*, Amsterdam: VU University Press 2015.

Paus Franciscus, *Laudato Si': Over de zorg voor het gemeenschappelijke huis*, Kerkelijke Documentatie 2015 / 2, Breda: Secretariaat Rooms-Katholieke Kerkgenootschap 2015.

Rosa, Hartmut, *Resonanz: Eine Soziologie der Weltbeziehung*, Berlin: Suhrkamp Verlag 2016.

Welzer, Harald, *Alles könnte anders sein: Eine Gesellschaftsutopie für freie Menschen*, Frankfurt: S. Fischer Verlag 2019.

Wils, Jean-Pierre, *Resonanz: Im interdisziplinären Gespräch mit Hartmut Rosa*, Baden-Baden: Nomos 2019.

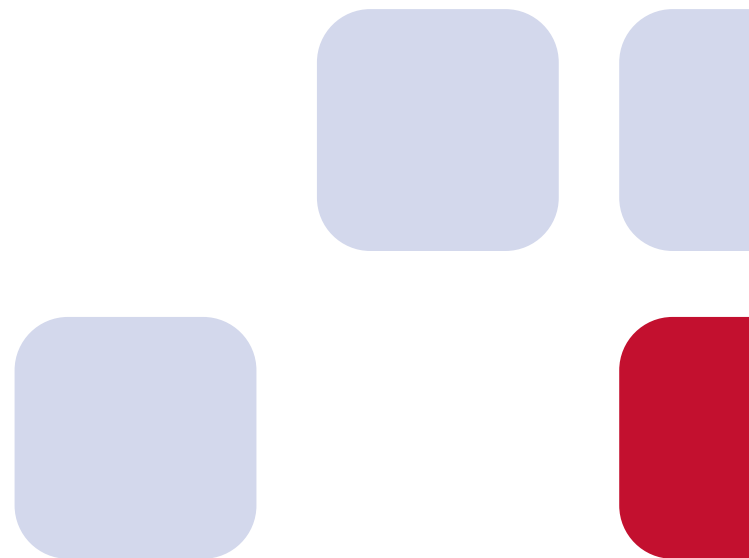
Onderzoekscentrum religie en samenleving

Het Kaski verricht toegepast wetenschappelijk onderzoek naar vraagstukken rond religie en samenleving. We hebben een lange ervaring als één van de oudste sociaal-wetenschappelijke instituten van Nederland.

U kunt bij ons terecht voor diverse vormen van onderzoek, zoals enquêtes, prognoses, evaluatieonderzoek en kwalitatief onderzoek via interviews en focusgroepen.

Naast onderzoek bieden wij ook beleidsadvisering en ondersteuning aan.

Het Kaski is onderdeel van de Faculteit der Filosofie, Theologie en Religiewetenschappen van de Radboud Universiteit Nijmegen, en lid van de Vereniging voor Beleidsonderzoek.

Erasmusplein 1
6525 HT Nijmegen

Postbus 9103
6500 HD Nijmegen

Telefoon:
024 - 365 35 31

www.ru.nl/kaski
info@kaski.ru.nl